

УДК 340.132(477)

Віталій Середюк

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник територіального сервісного центру № 8049
регіонального сервісного центру
ГСЦ МВС в м. Київ (філія ГСЦ МВС)
ORCID: 0000-0002-2423-4931
vitkov84@ukr.net

КОНСТРУКТИВНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА У ПАРАДИГМІ ПРАВОВОГО КОНСТРУКТИВІЗМУ

<http://doi.org/10.23939/law2022.36.071>

© Середюк В., 2022

Розкрито питання про взаємозв'язок конструктивістської парадигми з конструктивним тлумаченням норм права. З'ясовано, що розуміється під конструктивним способом тлумачення норм права. У загальному значенні конструктивізм характеризується штучною побудовою (конструюванням) певних ідеально-духовних чи матеріально-предметних реалій або тлумачення таких реалій як штучно сконструйованих. Напрямок конструктивізму набув науково-філософського та міжгалузевого значення в природничих та гуманітарних науках, набув поширення у філософії права та моралі.

На доктринальному рівні виокремлюють декілька напрямків конструктивізму: радикальний, який заперечує можливість пізнання об'єктивної реальності, редукованої до незліченних суб'єктивних реальностей людських свідомостей; ерлангенський, що апелює до об'єктивності мови та прагне подолати “наївне виявлення світу” через конструювання спеціальних мовних та наукових методик.

З'ясовано, що конструктивне тлумачення норм права, правових символів пов'язане з конструюванням правової ідентичності. Механізм ідентифікації (легітимація певних способів поведінки) включений у формування та інтерналізацію соціальних норм, зокрема й норм права. Легітимація здійснюється елітою відповідно до суспільних очікувань або під впливом інститутів громадянського суспільства.

З урахуванням запропонованої в юридичній науці стадійності конструювання правової реальності умовно зазначені етапи стосовно договірного регулювання дозволяють на етапі компаративістського аналізу генези договірного регулювання виявити фактори соціальної дійсності, що обумовлюють об'єктивний характер кооперації та комунікативної природи людини.

Ключові слова: правовий конструктивізм, правова конструкція, норма права, соціальні норми, тлумачення норм права.

Постановка проблеми. Переважно спроби захистити нормативні концепції тлумачення норм права закінчуються використанням конструктивістської моделі тлумачення. За окремими підходами відстоюється більш “формальна” цінність, як-от ідеал верховенства права, що спонукає віддавати пріоритет авторитетному аспекту права. Разом з тим інші підходи відстоюють більш істотну

цінність, що приводить до пріоритетності цінностей, які прагне розвивати право, а саме ідеалів справедливості, втілених у поєднанні з цінностей рівності та свободи.

Джерела конструктивістського підходу знаходяться у вченні Платона, у німецькій класичній філософії І. Канта, І. Г. Фіхте, Г.В.Ф. Гегеля та інших. Конструктивістський підхід вписується у парадигму інтегративного (інтегрального) праворозуміння. Антропологічні й лінгвістичні тенденції в науці призвели до застосування дослідниками методу соціального конструктивізму, з метою з'ясування ролі знаків та символів у розумінні права.

Аналіз дослідження проблеми. Питання про конструктивне тлумачення норм права розробляли Г. Александер (G. Alexander) [7], Т. Боднар [9], Г. Бойко [11], М. Бурдоносова [4], О. Гайдулін [6], Р. Дворкін (R. Dworkin) [3], О. Дзера [9], Г. Келі (G. Kelly) [5], Н. Кузнєцова [9], І. Онишук [12], Н. Розмонд (N. Rozemond) [1], Е. Рогачев [8], І. Шутак [10; 11] та ін.

Втім говорити про максимально поглиблений, детальний і комплексний розгляд проблематичних аспектів конструктивного тлумачення норм права у цих дослідженнях не доводиться. Ще є досить багато теоретичних та практичних граней, що потребують наукового осмислення у цій галузі.

Мета статті – розкрити питання про взаємозв'язок конструктивістської парадигми з конструктивним тлумаченням норм права, з'ясувати, що розуміється під конструктивним способом тлумачення норм права.

Виклад основного матеріалу. Н. Розмонд дефініював поняття “конструктивне тлумачення норм права” як метод юридичного тлумачення, який має на меті знайти нормативну єдність у різноманітні норм, що характеризують правову систему [1, с. 424]. Йдеться про пошук тлумачення норми, яка вписується в чинну правову систему та є найбільш виправданою відповідно до ідеалів справедливості, належного судового процесу та добросовісності.

Конструктивізм у юриспруденції (правовий конструктивізм) – це критика об'єктивуючих правову реальність концепцій класичної юриспруденції, з позицій яких право виступає світом ідеальних сутностей, що “підносяться” над емпіричною соціальною реальністю, створеною генієм римських юристів (або глосаторів) або “світовим духом”. Сьогодні багатьма сучасними вченими, які неупереджено намагаються досліджувати стан юридичної науки, висловлюється занепокоєння її догматичністю [2, с. 68].

Р. Дворкін дійшов висновку, що конструктивне тлумачення здійснюється для встановлення сенсу певної практики, не вказуючи (або принаймні не вказуючи виключно) про намір, доданий до практики його автором. Практика сама по собі є центральною. Інтерпретатор повинен зважаючи на історію та форму практики, щоб побачити, які інтерпретації практики можливі. Автор виокремив такі етапи інтерпретації: 1) попередній інтерпретаційний етап (пошук правил та стандартів); 2) загальне обґрунтування основних елементів визначеної практики; 3) після інтерпретаційний етап [3, с. 66].

У 1980-х роках напрям конструктивізму набув науково-філософського та міжгалузевого значення в природничих та гуманітарних науках, набув поширення у філософії права та моралі. Основною тезою етичного конструктивізму є твердження про те, що моральні цінності являють собою конструкти розуму. Конструктивіст заперечує існування незалежної від свідомості моральної реальності або моральних фактів і вважає, що моральні принципи генеруються практичним міркуванням [4].

Виокремлюють декілька напрямків конструктивізму. Одним з напрямків є радикальний конструктивізм, який заперечує саму можливість пізнання об'єктивної реальності, редукованої до незліченних суб'єктивних реальностей людських свідомостей. Інший напрямок – це так званий ерлангенський конструктивізм, що апелює до об'єктивності мови та прагне подолати “наївне виявлення світу” через конструювання спеціальних мовних та наукових методик. Проміжну пози-

цію між радикальним і ерлангенським конструктивізмом займає інтерактивний конструктивізм, наближений до соціального конструктивізму Пітера Бергера і Томаса Лукмана (Керстен Райх та інші) [2, с. 64–65].

Із зазначеними вище напрямками конструктивізму взаємопов'язаний жорсткий конструктивізм (*strict constructionism*) або *жорстке (консервативне) тлумачення*. Під час судового правозастосування береться до уваги винятково буквальний текст. Немає подальшої потреби здійснювати додаткові висновки, припущення тощо.

У теорії особистісних конструкцій Дж. О. Келлі об'єктивна реальність стосовно до конкретного індивіда є абстракцією. Через те, що свідомість зображає суб'єктивну версію, інтерпретацію реальності [5].

Цінним також є доробок українського філософа права і соціолога Б. Кістяківського, який розробив догматико-конструктивний метод цивілістичної інтерпретації. Смисловим ядром цього методу є ідея конструктивного синтезу, через яку стає зрозумілим головне призначення процесу інтерпретації, що полягає в забезпеченні “конструктивності” тлумачення через приведення всіх її протилежних версій до спільної, узгодженої структури [6, с. 122].

Г. Александер, здійснюючи огляд праці Б. Акермана “Реконструкція американського права” (Ackerman B. A. *Reconstructing American law*. Harvard Univ. Press. 1984. Pp. 128) виокремив основні ідеї автора. До прикладу, конструктивізму протиставляється інтуїтивізм. У деконструйованій правовій культурі юристи повинні шукати корисні словники з інших галузей знань, використовувати стільки дискурсу, скільки буде корисно. Наприклад, деконструктивний юрист погодиться, що нерівноправна вага переговорів не є корисною, і що такі розмови приховують справжню проблему, яка полягає в повсюдному поширенні “провалів ринку”, породжених обмеженою раціональністю [7].

Трансформації світоглядних, зокрема ціннісних, орієнтирів, зумовлених об'єктивними законами розвитку глобальної загальнолюдської та локальних соціальних систем, необхідністю передбачають формування загальної теорії договірного правового регулювання на основі методологічних прийомів нового постнекласичного етапу наукової раціональності. Виходячи з гносеологічних принципів постнекласичної науки, в сучасній юриспруденції як не тільки епістемологічна парадигма, а й “робоча” на рівні конкретного аналізу науково-дослідної програми виступає конструктивізм [2].

Завдяки закріпленню в загальних положеннях принципів формування договірних конструкцій договірне право стало системним й логічно завершеним. Такий підхід також сприяє кращому застосуванню норм договірного права у судовій практиці, полегшує їх тлумачення [8, с. 90].

Зауважмо, що договір за способом виникнення, юридичною метою, а також сутністю і змістом не є суто раціональним феноменом. Коли мова заходить про джерела нормативно-правового договору як джерела права, як показує досвід, неодмінно звертаємося до джерел санкціонованого державою права [9, с. 233].

Для І. Шутака видається недоцільним ототожнювати договір з нормативно-правовим актом і включати його в систему законодавства. Крім того, законодавство не слід трактувати сукупністю джерел права. Вчений дійшов висновку, що регуляційна роль договору зближує його з нормативно-правовим актом. Нерідко договір виступає наслідком закону, іноді можлива і зворотна ситуація: нормативний договір стає причиною законів або інших нормативно-правових актів. Водночас договірна правотворчість виступає інструментом зниження можливості появи соціальних конфліктів. Підсумком погоджувальної правотворчості є правові акти у формі договору, угоди, конвенції, корпоративного акта тощо [10, с. 61–62].

Конструктивне тлумачення, тобто з'ясування особливостей правової конструкції (наприклад, при тлумаченні норм договору важливе значення має те, який цей договір – купівлі-продажу чи дарування).

У контексті конструктивістської парадигми категорія “*договірне правове регулювання*” виступає зображенням наших уявлень про те, якою ця реальність має бути стосовно цієї сторони

соціально-правової дійсності, обумовленої комунікативною природою людини та об'єктивним характером відносин, заснованих на співдружності, кооперації суб'єктів соціальних взаємодій. Сконструйований характер договірно-регулятивної діяльності дозволяє говорити про те, що наше розуміння її онтологічних параметрів залежить від обраної дослідником системи координат, у межах якої існує конкретна модель договірного правового регулювання.

Базовими конструкціями правової інформації є постановка цілей, до яких актуально прямує законодавець та потенційно керовані суб'єкти, які отримують засоби досягнення цих цілей. Надзвичайно важливим, з погляду максимальної оптимізації процесу правового регулювання, є техніко-юридичні аспекти, які зображають параметри формалізації телеологічної (цільової) та інструментальної інформації в мові нормативно-правового акта. Специфіка зображення цілей правового регулювання в законодавстві виражається в особливих логіко-нормативних конструкціях побудови відповідних правових положень [11, с. 10].

Річ у тім, що категорійний апарат науки та інших систем знання тримається на стабільних конструкціях, що скріплюють та об'єднують різні когнітивні структури в системну єдність. Роль таких стійких, надійних конструкцій в точних науках відіграють аксіоми, в юриспруденції – догми. Можна, напевно, замість слова “догма” використовувати будь-який інший відповідний термін, але це не змінить суті справи [12, с. 46].

Висновки. Отже, конструктивне тлумачення норм права, символів (прийняття їх індивідуальною та суспільною свідомістю) пов'язане з конструюванням правової ідентичності. Механізм ідентифікації (соціальний добір (легітимація) певних способів поведінки) включений у формування та інтерналізацію соціальних норм, зокрема й норм права. Соціальна селекція (легітимація) здійснюється елітою відповідно до суспільних очікувань та під впливом інститутів громадянського суспільства.

З урахуванням запропонованої в юридичній науці стадійності конструювання правової реальності (*знакова форма, ментальний образ, повсякденна поведінка*) умовно зазначені етапи стосовно договірного регулювання дозволяють на етапі компаративістського аналізу генези договірного регулювання виявити фактори соціальної дійсності, що обумовлюють об'єктивний характер кооперації та комунікативної природи людини, та сформулювати визначення договірно-регулятивної діяльності як інформаційно-сигнального впливу на свідомість суб'єктів договірних відносин, що конструюють певні варіанти поведінки, що виражають їх узгоджене волевиявлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rozemond N. (1998). *Strafvorderlijke rechtsvinding*, Deventer: Gouda Quint. 452 s.
2. Честнов И. Л. (2013). Конструктивистская парадигма в историко-правовой науке. Права и свободы человека и гражданина: теоретические аспекты и юридическая практика. М. С. 62–93.
3. Dworkin R. (1986). *Law's Empire*, Cambridge (Massachusetts)/London (England): Belknap Press of Harvard University Press. 484 p.
4. Бурдоносова М. А. (2018). Розвиток концепції правового конструктивізму з метою активізації громадянської позиції особи. Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави (28 лютого 2018 року). URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1744%3A190118-13&catid=203%3A1-0218&Itemid=252&lang=ru.
5. Kelly G. A. (1963). *Theory of Personality: The Psychology of Personal Constructs*. New York: W. W. Norton and Company. 190 p.
6. Гайдулін О. О. (2021). Інститут інтерпретації (тлумачення) в європейському контрактному праві: теоретико-цивілістичні засади: дис. ... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.01, 12.00.03. К. 510 с.
7. Alexander G. S. (1985). *Interpreting Legal Constructivism*. *Cornell L. Rev.* No. 71. 249 p. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4438&context=clr>.

8. Рогачев Е. С. (2015). Юридическая техника в договорной работе. Вестник Московского университета МВД России. № 7. С. 89–92.
9. Договірне право України (2008). Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 896 с.
10. Шутак І. Д. (2021). Юридична техніка нормативно-договірної правотворчості. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила. № 11 (23). С. 55–64. DOI: 10.33098/2078-6670.2021.11.23.55-64.
11. Бойко Г. І., Шутак І. Д. (2014). Поняття юридичної конструкції як засобу структурування правової інформації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Юридичні науки”. Вип. 3. Т. 1. С. 9–13.
12. Онишук І. І. (2020). Правова цифровізація як інтегральний метод формалізації права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. № 6. С. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.06.05>.

REFERENCES

1. Rozemond N. (1998). *Strafvorderlijke rechtsvinding*. Deventer: Gouda Quint, 452 p.
2. Chestnov I. L. (2013). *Konstruktivistiskaja paradigma v istoriko-pravovoj nauke*. [Constructivist paradigm in historical and legal science]. Prava i svobody cheloveka i grazhdanina: teoreticheskie aspekty i juridicheskaja praktika. Moskva. Pp. 62–93.
3. Dworkin R. (1986). *Law's Empire*. Cambridge (Massachusetts)/London (England): Belknap Press of Harvard University Press, 484 p.
4. Burdonosova M. A. (2018). *Rozvytok koncepcii' pravovogo konstruktivizmu z metoju aktyvizacii' gromadjans'koi' pozycji' osoby*. [Development of the concept of legal constructivism in order to activate the civil position of a person]. Pravova real'nist' u transformacijnyh umovah rozvytku suchasnoi' derzhavy (28 ljutogo 2018 roku). URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1744%3A190118-13&catid=203%3A1-0218&Itemid=252&lang=ru
5. Kelly G. A. (1963). *Theory of Personality: The Psychology of Personal Constructs*. New York: W. W. Norton and Company. 190 p.
6. Gajdulin O. O. (2021). *Instytut interpretacii' (tlumachennja) v jevropejs'komu kontraktomu pravi: teoretyko-cyvilistychni zasady*. [Institute of interpretation (interpretation) in European contract law: theoretical and civil principles]: dys. ... dokt. juryd. nauk za spec.: 12.00.01, 12.00.03. K. 510 p.
7. Alexander G. S. (1985). *Interpreting Legal Constructivism*. Cornell L. Rev. No. 71. 249 p. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4438&context=clr>.
8. Rogachev E. S. (2015). *Juridicheskaja tehnika v dogovornoj rabote*. [Legal technique in contract work]. Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii. No. 7. Pp. 89–92.
9. Bodnar T. V., Dzera O. V. (red.), Kuznjecova N. S. (2008). *Dogovirne pravo Ukrai'ny Zagal'na chastyna : navch. posib.* [Contract law of Ukraine. General part: educ. man.]. K.: Jurinkom Inter. 896 p.
10. Shutak I. D. (2021). *Jurydychna tehnika normatyvno-dogovirnoi' pravotvorchosti*. [Legal technique of regulatory and contractual law-making]. Naukovo-informacijnyj visnyk Ivano-Frankivs'kogo universytetu prava imeni Korolja Danyla Galyc'kogo: Zhurnal. Serija Pravo. Ivano-Frankivs'k: Redakcijno-vydavnychyj viddil Universytetu Korolja Danyla. No. 11 (23). Pp. 55–64. DOI: 10.33098/2078-6670.2021.11.23.55-64.
11. Bojko G. I., Shutak I. D. (2014). *Ponjattja jurydychnoi' konstrukcii' jak zasobu strukturuvannja pravovoi' informacii'*. [The concept of legal construction as a means of structuring legal information]. Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Serija “Jurydychni nauky”. Vyp. 3. T. 1. Pp. 9–13.
12. Onyshhuk I. I. (2020). *Pravova cyfrovizacija jak integral'nyj metod formalizacii' prava*. [Legal digitization as an integral method of formalization of law]. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. No. 6. Pp. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.06.05>.

Дата надходження: 17.11.2022 р.

Vitaliy Serebyuk

Candidate of of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the territorial service center No. 8049,
regional service center
of the Main service center of the Ministry of Internal Affairs in Kyiv,
(branch of the Main service center of the Ministry of Internal Affairs)
ORCID: 0000-0001-9472-5472
vitkov84@ukr.net

CONSTRUCTIVE INTERPRETATION OF LEGAL NORMS IN THE PARADIGM OF LEGAL CONSTRUCTIVISM

The issue of the relationship between the constructivist paradigm and the constructive interpretation of legal norms is revealed. It has been clarified what is meant by a constructive way of interpreting legal norms. In a general sense, constructivism is characterized by the artificial construction (construction) of certain ideal-spiritual or material-object realities or the interpretation of such realities as artificially constructed. The direction of constructivism has gained scientific-philosophical and interdisciplinary importance in the natural sciences and humanities, and has become widespread in the philosophy of law and morality.

At the doctrinal level, several directions of constructivism are distinguished: radical, which denies the possibility of knowing objective reality, reduced to countless subjective realities of human consciousness; Erlangen, which appeals to the objectivity of language and strives to overcome the “naive detection of the world” through the construction of special language and scientific methods.

It was found that the constructive interpretation of legal norms and symbols (their acceptance by individual and social consciousness) is connected with the construction of legal identity. The mechanism of identification (legitimization) of certain ways of behavior is included in the formation and internalization of social norms, in particular, legal norms. Legitimation is carried out by the elite in accordance with public expectations or under the influence of civil society institutions.

Taking into account the staged construction of legal reality proposed in jurisprudence, the tentatively indicated stages in relation to contractual regulation allow, at the stage of comparative analysis of the genesis of contractual regulation, to identify the factors of social reality that determine the objective nature of cooperation and the communicative nature of a person.

Key words: legal constructivism, legal construction, legal norm, social norms, interpretation of legal norms.